

Оксана РАДЧЕНКО

ЛЕГІТИМНІСТЬ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ Й ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ВІД "ЧИСТОЇ ТЕОРІЇ" ДО УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПРАКТИКИ

Постановка проблеми. Як свідчать події під час Революції Гідності в Києві, в умовах політичної модернізації, коли відбувається становлення та розвиток нових інституцій державної влади особливого значення набуває проблема їх легітимізації – наскільки нові інститути та притаманні їм процедури здійснення владних повноважень сприймаються громадянами, наскільки вони відповідають провідним цінностям та потребам суспільства в цілому. Адже насамперед, суспільно-політична криза, що в ході революції ледве не переросла у громадянську війну, у своєму підґрунті має високий рівень делегітимізації політичного режиму Януковича на значній території держави.

Проблема легітимності для нової державної влади та державного управління постає дуже гостро з декількох причин. Перша причина історична – українці ніколи не поважали влади, тому що влада для українця була завжди «чужою», вони її «терпіли» і «притосовувалися» до неї. Друга причина – відсутність досвіду демократичного урядування, що породжує протирічливі очікування в суспільстві щодо діяльності влади (з одного боку, суспільство чекає від влади, що вона буде вирішувати всі його проблеми, а з іншого, що влада не буде втручатися в особисті справи людини). А це знижує ефективність діяльності органів державної влади та провокує соціальну напругу у суспільстві. Тому, забезпечення легітимності державної влади потребує глибоких наукових досліджень щодо цього феномену та обумовлює актуальність дослідження з практичної точки зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування класичної теорії легітимності сьогодні пов'язано з іменем відомого німецького науковця М. Вебера, який запропонував чисті форми легітимних типів панування. З часом теорія легітимності М. Вебера зазнала суттєвих змін та вдосконалень. Серед закордонних науковців, які внесли суттєвий внесок у розвиток теорії легітимності державної влади слід назвати такі імена: Д. Істон, К. Поппер, С. Ліпсет, П. Шаран, А. Лейтгхарт, Г. Алмонд, Ж.-Л. Шабо, Ю. Габермас, К. Оффе, Р. Роуз, Е. Кінг. У вітчизняній науковій практиці можна виділити формування двох напрямів дослідження проблеми легітимності державної влади. Перший, це праці, в яких поняття легітимності аналізується в філософському, соціологічному та політологічному аспектах (М. Тур, С. Пролеєв, С. Рябов). Другий, містить в собі розробку питань легітимності державної влади (О. Скрипник, В. Горбатенко, В. Андрущенко, В. Мадіссон, В. Ребало, М. Томенко, І. Дзюбка, О. Салтовський, А. Колодій, І. Стулова, А. Сіленко, Е. Мамонтова, Ф. Рудич, В. Корнієнко, Ф. Кирилюк, І. Кресіна, Є. Прегуда, І. Гладуняк, А. Волинський та ін.). Проте, у науці державне управління дослідження питань легітимності державної влади залишається недостатньо дослідженим.

Метою статті є узагальнення теоретичних концепцій щодо легітимності державної влади та з'ясувати специфіку змістовності легітимізації державного управління у сучасних умовах державотворення.

РАДЧЕНКО
Оксана

Олександрівна,

магістр державного управління, здобувач кафедри соціальної та гуманітарної політики Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, м. Харків.

Анотація: у статті наведено узагальнення основних теорій легітимності. Виділено специфічні особливості легітимності державної влади. Визначено теоретичні концепти легітимізації державної влади та державного управління в Україні.

Ключові слова: влада, легітимність, державна влада, державне управління, легітимність державної влади.

УДК 323.2:35.078(477)

Виходячи з визначеної мети у статті вирішуються наступні завдання:

- прослідкувати трансформацію уявлень про легітимність державної влади;
- визначити специфічні особливості легітимності державного управління в умовах демократичного державотворення;
- окреслити напрямки створення умов для забезпечення легітимності державної влади та державного управління.

Виклад основного матеріалу. Коли мова йде про легітимність, то можна говорити про неї у класичному вебірлянському розумінні – як шанси добровільного підкорення, або ж у більш сучасному розумінні – як форма підтримки державної влади (істотівська концепція). Спробуємо простежити становлення розуміння легітимності.

В обґрунтуванні (легітимації) влади вирізнилися два головних змістовних аспекти: по-перше, визнання підлеглості, прийняття її підвладним; по-друге, виправдання панування, своєрідне звітування у його плідності з боку владарюючого. Тільки належне обґрунтування влади в обох цих вимірах створює можливість усталених й ефективних відносин панування і підлеглості поміж різними волями (тобто буттями, суттю котрих є самовизначення). «Влада повинна бути легітимною, щоб взагалі бути, існувати» – це основний принцип як конституювання, так і функціонування влади. Він засвідчує, що людина не може мати влади над людиною. Необхідна трансцендентальна підстава, щоб воля визнала над собою верховенство іншої, так само щоб воля утиснула себе розпорядженням іншого

В історично перших, архаїчних державах владарювання спирається передусім на сакральний принцип легітимації. Тут правитель виступає прямим репрезентантом Божої волі, виконуючи функції жерця. Для перших держав характерно поєднання державної і культової влади у постаті так званого «царя-жреця», витоки якої знаходимо ще у родовому суспільстві, де влада «належить вождю, який, як правило, є також потомствений чаклун» [5, с. 225].

Осмилення влади на будь-якому її рівні, а надто у контексті самообґрунтування держави, весь час рухається навколо теми застосування сили, примусу і насильства. Це своєрідне «антисонце», у полі тяжіння якого пролягають орбіти всіх потестарних і політичних дискурсів. У відрізненні влади від примусу та насильства полягає наріжний сенс її самовираження. І разом з тим влада невід’ємна від застосування сили, що постійно спрочиняє рецидиви ототожнення її з насильством. Не тільки у початкових рухах політичної думки (як от у софістів), але й у авторитетних сучасних концепціях (як от у М. Вебера) знаходимо розуміння сутності держави через поняття примусу. М. Вебер прямо стверджує: «Всякі політичні утворення – це утворення, пов’язані з насильством» [3, с. 87]; та в іншій відомій праці: «Природа політичних завдань є такою, що їх можна розв’язати, тільки вдаючись до насильства» [там же, с. 187]. Відповідно й державу М. Вебер визначає як соціальний інститут, що володіє монополією на легальне насильство в суспільстві.

Модерна республіка, на відміну від античної, ґрунтується на принципі прав людини; який, в свою чергу, спирається на концепт єдиної людської природи. Відтак відправним пунктом конституювання соціальності стає не колективність народу, а суверенна особистість – індивід зі своїми невід’ємними правами. Завдяки цьому легітимація довірою людей набуває незаперечного значення і найбільшої ваги для суверенних (самоврядних) особистостей. Не може існувати жодної влади, окрім тої, яку має кожна людина над собою. Відтак існувати як спільний здобуток влада може лише настільки, наскільки кожна з людських осіб відокремила від себе частку власної волі і передала її у розпорядження суспільної влади. Така система відношень означає, що влада легітимізується довірою людей, котрі власною волею наділяють її визначеними повноваженнями.

Відповідно вирішальну роль для конституювання публічної влади починає відігравати суспільний договір, яким самоврядні індивіди об’єднуються у націю (колективне тіло народу), створюють спільну волю у вигляді держави і передають їй певну

частку владних повноважень. Юридичним втіленням суспільного договору стає конституція.

Тип легітимації владарювання щільно пов'язаний з уявленням про джерело влади. У звичаї ним є природа самих речей (справи) – тут влада невід'ємна від самого буття. У сакральних легітимаціях джерелом влади мислиться Бог, в елітарній формі легітимації ним є стан кращих – людей, котрі своїми якостями переважають інших і відтак отримують природне право на панування. У агональній легітимації джерелом влади визнається сила, а легітимація від довіри людей виходить з того, що носієм і розпорядником повноти влади є народ.

Попри всі можливі варіації у тлумаченні змісту поняття легітимності, практично всі без винятку науковці визнають легітимність у якості однієї з базових ознак державної влади. Причому, якщо в формі ідеї поняття «легітимність» існувало протягом доволі тривалого часу, то наукові основи теорії легітимації влади було закладено наприкінці XIX – початку XX століття в роботах Макса Вебера (1864 – 1920). В цьому сенсі цілком слушною видається теза В. Бачиніна, який зазначає, що незважаючи на те, що сам термін «легітимність державної влади» доволі активно використовувався ще у XVII – XVIII століттях (насамперед варто згадати французьку політичну традицію, де саме через визнання легітимності королівської влади робилися теоретичні спроби обґрунтувати її незмінність), свою концептуальну розробку це поняття отримало лише в дослідженнях М. Вебера [1, с. 126].

Тому, кажучи про визначення поняття легітимності та типів легітимного панування, ми маємо на увазі не всю ту сукупність різних точок зору щодо цієї проблеми (в цьому сенсі, розгорнутий аналіз різних підходів до аналізу проблеми легітимності надає Ю. Габермас в роботі «Криза легітимності», 1973), а, в першу чергу, позицію М. Вебера, який, за словами В. Бебика, зробив «найбільший внесок у теорію легітимності» [2, с. 145]. Фактично, таку ж оцінку теорії легітимності М. Вебера надає Д. Хелд, який пише, що веберівська класифікація типів легітимності зберігає свою наукову значимість до сьогоднішнього дня.

Більше того, на думку цього визнаного американського теоретика, саме веберівська концепція легітимності лежить в основі практично всіх без виключення сучасних теорій, які ставлять на меті розкриття змісту зазначеного поняття. За цієї причини, видається цілком обґрунтованим твердити не про два різні типи теорій легітимності (класичні і сучасні), а саме про класичну веберівську теорію та її сучасні інтерпретації. До речі, навіть ті теоретики, які виступали з критикою властивого М. Веберу «юридичного позитивізму в питаннях легітимації влади» (в такий спосіб визначає специфіку класичного веберівського підходу до проблеми легітимності В. Ковальчук), визнавали, що саме його праці дали їм поштовх для розбудови власних концептуальних теоретико-політологічних моделей легітимності та легітимації державної влади.

М. Вебер виділяв три «чисті типи легітимного панування»: легальне, традиційне і харизматичне. Завдання, яке Вебер вирішує цією типологією, вужче, аніж досягнення підстав владарювання взагалі. Він робить наголос саме на «пануванні», редукуючи до нього феномен влади і залишаючи осторонь необхідність виправдання панування й для тих, хто панує. Веберівська типологія концентрується на «мотивах покірності» пануванню, яке визначається як «шанси слухняності щодо певних розпоряджень» [3, с. 157]. Складна колізія конституювання потестарності, пов'язана з тим, що учасниками влади є самочинні волі, залишається ним поза розглядом і поза розв'язанням. Фактично влада зводиться у межах даної типології до урядування та управління – виконання розпоряджень та підстав, на яких це робиться.

Разом з тим, веберівська типологія не була б настільки значущою і впливовою, якби брала до уваги самі лише мотиви покірності. Тоді, власне, не йшлося б про легітимацію, яка потребує залучення ідеї права на владу, а не голої механіки її здійснення. Вихідним пунктом веберівської концепції слугує теза: «Ті, хто панує, та їхні

підлеглі прагнуть внутрішньо впорядкувати відносини панування за допомогою певних правових засад, які надають цим стосункам «легітимності» [3, с. 157]. Основною типологією є зв'язок кожного типу «із принципово відмінною структурою штабу управління і засобів, якими воно здійснюється» [там же, с. 157]. Таким чином, Вебер сам виділяє процес і процедуру управління як визначальний для його типології і концепції легітимності.

Таким чином, стабільність системи суспільно-політичного управління, так само як і стабільність держави, за М. Вебером, на пряму залежать від того, наскільки влада спромоглася сконцентрувати навколо себе своєрідний позитивний «заряд легітимності», який, в свою чергу, може мати чітко визначене джерело. Всього, як вважав М. Вебер, існує лише три джерела політичної легітимності: традиція, харизма та раціональність. В результаті чого ним і було виділено три типи влади (три типи панування): а) традиційну, б) харизматичну, в) раціонально-правову. Спробуємо їх розглянути.

Всього М. Вебер виділяв дві основні структури організації управлінського процесу, які характерні для традиційного типу легітимності. Ними є патріархальна та станова структура. В першому випадку, процес управління ґрунтується на принципі особистої залежності тих, ким управляють, від того, хто управляє. Тому, причиною реалізації управлінських рішень за таких умов є патріархальний статус володаря. Крайнім виразом подібної управлінсько-політичної структури М. Вебер вважав султанат. До речі, на його думку, в цьому випадку рівень політичного свавілля володаря є, насправді, найвищим, оскільки традицією часто освячується право такого володаря, як «глави» великої родини (зазначеною родиною виступає вся держава в цілому), на прийнятті будь-яких рішень (навіть таких, які видаватимуться його підданим несправедливими).

Причиною цього є своєрідна персоналізація традиції, коли володар розглядається не тільки як носій, але й як втілення чи уособлення цієї традиції. Така структура хоча й характеризується як жорстко ієрархічна, але, на відміну, від раціонально-бюрократичної структури управління, вона утворюється не за професійним, а за патріархальним принципом. В результаті чого політичне управління стає повністю гетерономним та гетерокефальним [3, с. 162].

В іншому випадку, коли мова ведеться про станову структуру традиційного панування, управлінський апарат вже не розглядається як сукупність слуг того чи іншого володаря. Це дає поштовх до формування вільних управлінців. За цих умов, на думку М. Вебера, влада виявляється поділеною між вищим володарем, з одного боку, та апропрійованим і привілейованим управлінським штабом – з іншого. Утім, навіть попри певні відмінності між цими двома структурами, і в тому і в іншому випадку залишається незмінним причинний зв'язок між владним пануванням та підкоренням владі, що дозволяє розглядати станову і патріархальну структуру політичного управління лише як різні прояви одно й того ж самого типу легітимності.

Наступним типом легітимного панування, яке пропонував виділяти М. Вебер, було харизматичне панування. Як правило, коли сьогодні застосовується поняття «харизма», воно тлумачиться виключно як специфічна здатність особи концентрувати навколо себе політичну енергію, і тим самим спрямовувати маси на певні дії. Однак, насправді, для М. Вебера харизматичне панування – це не просто зв'язок «вождь – послідовники», але й доволі складана управлінська технологія, яка передбачає постійне збереження та підтримання харизми.

Саме тому, в умовах харизматичної легітимності ми часто спостерігаємо формування різноманітних культів особистості, які породжуються не стільки марнославством чи будь-якими іншими індивідуальними властивостями харизматичного лідера, скільки постають результатом об'єктивної необхідності політико-технологічного підтримання харизми, яка, по суті, виступає основою як легітимності лідера, так і легітимності тих рішень, що ним приймаються.

Вирішальною відмінністю харизматичної легітимності від традиційної є те, що остання завжди породжується певним статусом і не може існувати поза нього (це патріархальний статус володаря). Натомість, харизматична легітимність має своїм джерелом виключно індивідуальні властивості лідера, які, фактично, й складають основу того статусу, який утворюється самим же лідером. Тому, кажучи про харизматичне панування, практично завжди застосовується й поняття політичного лідерства, який виступає специфічним джерелом політичної енергії, ініціативності та оригінальності (Г. Тард) [8, с. 29-30].

Більше того, саме через особу харизматичного лідера відбувається реалізація такого значимого для політичної системи завдання як «впорядкування соціальної спільноти» [6, с. 166-177]. Паралельно з цим, застосовуючи термінологію Т. Парсонса, слід відмітити, що в умовах харизматичного панування саме харизматичний лідер виступає тим основним соціальним агентом, завдяки якому відбувається примус інших соціальних агентів до вчинення тих чи інших дій, реалізації тих чи інших рішень [7, с. 27]. Хоча, в строгому доктринальному значенні поняття «політичний лідер» та «харизматична особистість» все ж таки не є тотожними (про це мова йтиметься дещо далі).

Останнім третім ідеальним типом легітимного панування в класифікації М. Вебера є легальний чи раціонально-правовий тип. В його основі лежать певні чітко встановлені правила (які формалізуються у вигляді законів), що окреслюють сферу компетенції, повноваження та міру відповідальності у відносинах тих, хто реалізує управлінські функції і тих, на кого ця управлінська влада розповсюджується. Як вважав М. Вебер, основними засадами раціонально-правової легітимності є наступні:

а) будь-які закони приймаються і можуть при бажанні змінюватись із дотриманням певних формальних процедур;

б) члени об'єднання, яке здійснює владу, можуть обиратися або ж призначатися, саме це об'єднання та всі його частини є підприємствами;

в) окремі гетерономні й гетерокефальні підприємства такого роду називають органами влади, або владними установами;

г) управлінський штаб складається з чиновників, що призначаються керівництвом, а підлегли вважаються членами владного об'єднання (тобто громадянами).

При цьому, однією з основних запорок стабільності цього типу панування є те, що закони виступають рівною мірою обов'язковими як для тих, хто управляє, так і для тих, ким управляють. Звісно, що у носіїв державної влади завжди існує більше можливостей для самовільного трактування змісту законів.

Разом з тим, як наголошував М. Вебер, подібна раціонально-правова легітимація влади передбачає формування доволі специфічної системи управління, яку він позначив поняттям бюрократії. Загалом, проблема бюрократії в роботах М. Вебера вже неодноразово ставала предметом уваги вітчизняних та зарубіжних фахівців (серед вітчизняних авторів цю проблему докладно досліджували В. Цветков, Н. Ніжник, В. Скрипнюк, Н. Грінівецька, О. Машков та інші). Тому зараз ми зупинимось лише на декількох важливих моментах, які є принциповими для нашої розвідки.

Насамперед, слід відмітити, що бюрократія для М. Вебера є саме «найчистішим типом легального панування», оскільки бюрократ, в його розумінні, це не людина, що використовує своє посадове становище у власних цілях, а людина, яка чітко та професійно виконує законодавчо покладені на неї обов'язки. Отже, для М. Вебера є характерним таке тлумачення бюрократії, що описує її як організацію встановлену з експліцитною метою досягнення специфічних цілей, чиїм засадничим принципом є адміністративна ефективність, тобто орієнтація на очікуване досягнення певних цілей [13, с. 264].

В результаті чого, сама бюрократія, за М. Вебером, є виключно реалізатором тих загальнозначимих суспільних цінностей, які були публічно артикульовані в суспільстві і закріплені на рівні права. В цьому сенсі, веберівська бюрократія, на-

справді, не здатна формулювати особисті цілі, вона лише виконує покладені на неї завдання [4, с. 230]. Загальну структуру раціонально-бюрократичного управління М. Вебер описує наступним чином. Апарат державного управління складається з окремих чиновників, які:

- 1) особисто вільні і підкорюються лише діловому службовому обов'язку;
- 2) мають стійку службову ієрархію;
- 3) мають твердо визначену службову компетенцію;
- 4) працюють в силу контракту, і відповідно, за принципом вільного вибору;
- 5) отримують постійну винагороду;
- 6) розглядають свою службу як єдину чи головну професію;
- 7) планують свою кар'єру;
- 8) працюють при повному відриві від засобів управління»;
- 9) підлягають суворій та єдиній службовій дисципліні [9, с. 72].

Водночас, генеза цієї раціонально-бюрократичної системи розглядалась М. Вебером у тісному зв'язку з розвитком раціонального типу держави і обумовлювалась такими трьома чинниками, як: а) монополізація засобів виробництва і управління, що ґрунтується на створенні постійних податкових систем та армії, які підпорядковуються центральній владі, б) монополізація центральною владою законодавства і засобів легітимного застосування сили, в) організація адміністративного апарату, що контролюється урядом.

Вагомий внесок у розвиток теорії легітимізації вніс відомий американський дослідник Д. Істон. Стрижнем його концепції є те, що однією з найбільш важливих проблем функціонування політичної системи є проблема легітимності державної влади (адже держава є центральним елементом політичної системи). Такий підвищений інтерес Д. Істона до питань легітимності та легітимності державної влади обумовлюється її тісним зв'язком з дослідженням мотивів та механізмів підтримки політичної системи. Загалом Д. Істон виділяє цілий ряд причин, чому окремі громадяни не чинять опору політичним рішенням і виконують прийняті державною владою закони навіть тоді, коли вони можуть суперечити їх власним інтересам. Спектр цих причин покриває доволі широкий перелік мотивів, починаючи від страху та конформізму і закінчуючи ідейними переконаннями. Але, найбільш стабільна підтримка державної влади, як доводить Д. Істон, ґрунтується на впевненості громадян в тому, що рішення прийняті державною владою узгоджуються з загальними моральними та правовими настановами і принципами самих громадян. Іншими словами, саме легітимізація державної влади, як наголошує Д. Істон, забезпечує їй підтримку в суспільстві. Причому, легітимність державної влади засновується не на очікуванні окремими громадянами (або суспільством в цілому) якихось конкретних вигод від неї, а тому, що ці громадяни впевнені в «гідності влади та режиму» («validity of the authorities and regime») [12, с. 278].

Всього Д. Істон виділив три основні критерії, за якими може бути описаний той чи інший тип легітимності. До них він відніс:

- а) тривалість підтримки дій влади,
- б) об'єкт суспільної підтримки,
- в) зміст суспільної підтримки.

Хоча, насправді, описуючи різні типи легітимності Д. Істон вводив ще один додатковий показник. Це – характер підтримки влади, який визначався Д. Істоном за критерієм переважання раціональних чи ірраціональних (афективних) мотивів.

Відповідно до цих критеріїв Д. Істоном було виділено два основні типи легітимності політичної влади: дифузна легітимність та спеціальна легітимність (водночас, як демонструє Д. Істон, може бути застосована й інші модель класифікації типів легітимності, коли ми виділятимемо ідеологічну легітимність, структурну та персональну [12, с. 289-304]). В своїх абсолютних величинах вони являють собою дві протилежності, але в реальності, як вказував сам Д. Істон, ми маємо всі підстави говори-

ти про рівень дифузності або спеціальності легітимності. До речі, ця теза Д. Істона згодом дала підстави окремим науковцям виділити перехідні типи легітимності. Не заглиблюючись в аналіз окремих класифікаційних моделей, згадаймо бодай концепцію російського дослідника С. Єлісеєва, який в ході аналізу політичного розвитку в посткомуністичних суспільствах, виділив ще такі два «перехідні типи» легітимності як: дифузно-спеціальна та спеціально-дифузна.

В основі підходу до визначення легітимності політичної влади Ж-Л. Шабо лежала ідея структурного зв'язку між двома типами елементів: а) ті, хто здійснює управління; б) ті, хто виступають об'єктом управління. По суті, на його думку, саме поняття легітимності повинно розглядатись лише в цьому контексті і поза нього воно втрачає свій теоретичний зміст.

Тобто, конституювання владних відносин відбувається не через те, що володарі визнаються легітимними, а як раз навпаки – сама легітимність виникає як наслідок того, що сформувався певні управлінські зв'язки. За цієї причини, підхід Ж-Л. Шабо ще часто характеризують як «структурно-управлінський». Отже, виділивши два основні елементи легітимності та процесу легітимації, Ж-Л. Шабо дійшов висновку, що сам цей зв'язок повинен відповідати двом вимогам.

По-перше, влада, тих хто здійснює політичне управління повинна в певний спосіб відповідати волевиявленню тих, ким управляють (адже, якщо такої відповідності не буде, то панування перетворюватиметься на суцільне насилля).

По-друге, ті, хто здійснює політичне управління повинні бути достатньо кваліфікованими для того, щоб ефективно реалізовувати належні їм функції. Ці дві вимоги були описані Ж-Л. Шабо як демократична і технічна легітимність.

Специфіка легітимності державної влади полягає в тому, що вона має як інституалізовану форму так і індивідуальну. Індивідуальна форма легітимації визначається у нормативній формі. Вона проявляється у законі, традиції, моралі, підтримці певної особистості (вождю, лідеру, тирану тощо). Вона носить тимчасовий, нестійкий характер. Інституційна форма легітимації державної влади має більш стійкий характер, через закріплення певних норм, що визначають місце певної владної інституції у суспільних процесах та її здатності забезпечити стабільний розвиток суспільства.

Таким чином, легітимність є складним багатоаспектним явищем і центральним елементом функціонування державної влади. Вона знаходить свій прояв у індивідуальній легітимності – нормативному прояві підтримки діяльності влади, що визначається через традиції, мораль, законі, що характеризуються плінністю та нестабільністю та інституційній легітимності, що проявляється через функціональні особливості діяльності органів державної влади, від їхньої здатності розв'язувати суспільнозначущі проблеми та забезпечувати сталий розвиток суспільства.

Як співвідносяться індивідуальна та інституціональна легітимність з легітимністю державної влади в Україні? Коли мова йде про інституціональну легітимність українці не підкорюються владним інститутам, сприймаючи їх з насторогою. Коли мова йде про індивідуальну легітимність, українці очікують від лідерів, що вони розв'яжуть їхні проблеми. Таку ситуацію можна пояснити тим фактом, що під час виборів більшість українців підтримують лідерів політичних партій, але після їхнього обрання (тобто переходом цих лідерів зі сфери індивідуальної легітимності у сферу інституціональної) рівень добровільного підкорення падає. Саме, тому в українському суспільстві постійно присутні очікування сильного лідера, який зможе побудувати ефективні інституції влади.

Проте сильний лідер має бути легітимним, його політика – відповідати суспільним очікуванням, а дії керованих ним органів державної влади – приносити відчутні результати. В іншому випадку наростають ознаки політичної кризи, що "ведуть до ослаблення діючої влади, до зниження, насамперед, рівня її легітимації. Так виникає революційна ситуація – насамперед, як кількісний процес накопичення і посилення настроїв невдоволення" [10, с. 587].

Наукове пояснення зазначеному феномену на початку поточного року дали сучасні класики політичної науки Ларрі Даймонд, Марк Платтнер та Френсіс Фукуяма, котрі визначають три основні стратегії, що здатні забезпечити легітимність (популярність) авторитарних режимів у суспільстві: економічний популізм, антизахідний націоналізм та "утримання у наморднику" ЗМІ [11, с. 232].

Якщо інтерполювати ці теоретичні викладки на українські реалії останніх років, то стає очевидним, що, по-перше деякими незрозумілими й відверто невдалими кроками Президент В. Янукович та вертикаль державної влади в цілому не тільки не втримали вітчизняні ЗМІ під своїм контролем, але й примудрилися налаштувати їх проти себе. По-друге, ідеологічне несприйняття Партією Регіонів націоналізму, поєднане з використанням Президентом України проєвропейської (отже – прозахідної) риторики унеможливило використання владою інструменту антизахідного націоналізму. По-третє, уряд М. Азарова позиціонував себе як уряд раціональної політики, тому економічний популізм українського уряду хоча й мав місце, але незначне й без особливих успіхів.

Отже, всі три можливі стратегії легітимізації українська влада використати не змогла й та тлі розгортання прапору націоналізму опозицією, підтриманою українськими ЗМІ швидко почали набирати оберти процеси делегітимізації, що й стало справжнім підґрунтям масових протестів і безладів, які переросли в Революцію Гідності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Постмайданні умови ставлять перед українським державотворенням нові надскладні завдання, найголовнішим з яких є подолання делегітимізації й відновлення легітимності системи державного управління та довіри суспільства до органів публічної влади. Новому українському уряду варто взяти до уваги думку всесвітньовідомого політолога Френсіса Фукуяма, який виокремив три обов'язкові стадії на шляху до демократії. Перша – наявність суспільної мобілізації на демократичне державотворення (політична мобілізація в Україні знаходиться на надзвичайно високому рівні). Друга – проведення вільних виборів, для чого демократично мобілізоване суспільство повинно організувати політичну партію середнього класу, оскільки громадянське суспільство, на переконання Фукуяма, не спроможне замінити політичні партії як засіб електоральної мобілізації (в Україні ж як провладні, так і провідні опозиційні партії є скоріше інструментами олігархії, аніж виразниками інтересів середнього класу). Третя стадія – формування демократичного обраних органів публічної влади, уряду "народної довіри", здатного на адекватне суспільним сподіванням надання державно-управлінських послуг та суспільних благ (станом на початок лютого 2014 р. ця умова також виглядає примарною через небажання лідерів опозиції очолити уряд і взяти участь у формуванні його повного складу – отже взяти на себе політичну відповідальність за відновлення в Україні демократії).

Проблема полягає в тому, що на думку М. Платтнера та С. Хантінгтона, демократичні активісти мобілізаційних рухів дуже часто не здатні впоратися з двома останніми завданнями, оскільки "студенти та молодь є поганими організаторами. Вони спроможні організувати демонстрації та протести, але організувати політичну партію, що зможе вийти на голосування на кожній виборчій дільниці країни – є за межами їх можливостей" [14, с. 82]. Неспроможність молоді у своїй масі до системних, продуманих стратегічних дій з демократичного урядування посилюється (й пояснюється) також відсутністю фахових знань з державного управління

Тому в нових історичних умовах постмайдану в Україні має посилитися роль і значення Національної академії державного управління при Президентові України, як головного майданчика підготовки критичної маси активних громадян українського суспільства, здатних виконати поставлені перед державною глобальними викликами завдання, знаходити компроміси й суспільний консенсус та відновити втрачену легітимність системи публічної влади.

Література:

1. Бачинин В.А. Політологія / Бачинин В. А. Энциклопедический словарь. – СПб. : Изд-во Михайлова В.А., 2005. – 288 с.
2. Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика / Бебик В.М. – К. : МАУП, 2000. – 384 с.
3. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Вебер М. – К. : Основи, 1998. – 534 с.
4. Макаренко В. П. Вера, власть и бюрократия: критика социологии М. Вебера / Макаренко В. П. – Ростов н/Д.: Изд-во Ростовского ун-та, 1988. – 304с.
5. Малиновский Б. Избранное : динамика культуры / Б. Малиновский. – М. : РОС-СПЭН, 2004. – 959с.
6. Парсонс Т. О структуре социального действия / Парсонс Т. – М. : Академический проект, 2000. – 880 с.
7. Парсонс Т. Система современных обществ / Парсонс Т. – М. : Аспект Пресс, 1998. – 270 с.
8. Пахарев А.Д. Политическое лидерство и лидеры / Пахарев А. Д. – К. : Знание Украины, 2001. – 270 с.
9. Радченко О. В. Держава і демократія : перший мультисемантичний політичний словник/ О. В. Радченко – Х. : Вид-во Асоціації докторів державного управління, 2011. – 312 с.
10. Радченко О. В. Революція / О. В. Радченко // Енциклопедія державного управління – у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – Т. 3 : Історія державного управління. – 2011. – с. 587 – 588.
11. Diamond L. Reconsidering the Transition Paradigm / Larry Diamond, Francis Fukuyama, Donald L. Horowitz, Marc F. Plattner // Journal of Democracy [National Endowment for Democracy and The Johns Hopkins University Press]. –January 2014. – Volume 25. – Number 1. – P. 86 – 100.
12. Easton D. A Systems Analysis of Political Life. – Chicago: The U. of Chicago Press, 1979. – 507 p.
13. Friedrich C. J. Bureaucracy // Encyclopaedia Americana. – N.Y.: Americana Corporation, 1973. – Vol.4. – 798 p.
14. Plattner M. Debates on Democratization : A Journal of Democracy Book / edited by Marc F. Plattner, Larry Diamond, Philip J. Costopoulos. – The Johns Hopkins University Press, 2010. – 313 p. – ISBN 978-1-4214-0567-4